

IVAN TUŠEK

PRIPOVEDKE IZ MARTINJ VRHA

Rojenica v Mladem vrhu

Rojenica, ki je živela v Mladem vrhu, je hodila s srebrnim žehtarjem molst Groseljnovе krave, ki so se ondod pasle. Noben pastir se ji ni upal tega braniti, ker kdo ve...

Zato pa, ker ji pastirji niso rekli žal besede, je prinesla enkrat h Groseljnu preje in rekla:

»To imejte kot plačilo za vašo gostoljubnost; vijte prejo in nikoli vam ne bo potekla. A nikoli ne smete reči: Konec je potekel ali Konec sem našel. Raje recite: Nitka je potekla ali Nitko sem našel! Če ne rečete tako, bo preje koj konec.«

Groseljnovi so res vse storili po rojeničinem nasvetu in obogateli. Zmeraj so vili in vili klobke, a preje je bilo še vedno toliko kot od začetka.

Groseljnov pastir je potem, ko je zvečer krave domov prignal, moral vsakokrat viti prejo do trde noči. Ker so pastirji ponavadi leni, se je tudi temu stožilo nekega večera in ves nejevoljen reče:

»Da bi bilo že, vraga, vsaj enkrat te preje konec!«

In res, še tisti večer jo je izvil.

Rojenica v Vancovcu

Bilo je še zgodaj spomladi, meseca sušca. Snega je bilo še na debelo povsod po naših gorah. Pa vendar je klicala vsako jutro rojenica z vrha Vancovca k nam:

»Kmet, bob sej! Kmet, bob sej!«

»Zakaj, vraga, mi že ukazuje sejati bob, ko je še toliko snega!« se je čudil kmet. Pa rojenica je le še zmeraj klicala, naj kmet bob seje.

Kmetu se je to čudno zdelo in mislil si je: Rojenica še ni nikoli kaj slabega svetovala, moram jo vendar ubogati. Gre tedaj in obseje njivo ravno čez sredo z bobom. Ko je bil obsejal, pride domov in pravi:

»Četudi nič ne bo, ni velike škode; pol mernika boba gori ali doli — mi vsaj ne bo mogla rojenica očitati, da je nisem ubogal.«

Ko je skopnel sneg, je obsejal z bobom še ostali kos njive za vrhom in za dnom.

Glejte čudo! Kar je boba pozneje sejal, kar ni mogel rasti, in še tistega, kar ga je zraslo, so snedle mušice; kar ga je pa bil vsejal v sneg, je rastel, da nikoli tega — le stročja ni hotel delati!

Ko je kmet videl, da ne bo nič pridelal, si je mislil: Zdaj so stebila še mlada, krave bom tedaj zapodil v bob, da ga bodo popasle; če čakam zorila, ne bo tu in tam nič.

Kakor je sklenil, tako je storil. Pa joj! Ko so jele krave stebila obgrizovati, so videli, da ima na rojeničino povelje sejani bob zrnje v sredi stebila, kakor da bi bilo celo steblo le en strok. — Hitro tedaj krave z njive!

Ko je bob dozorel, so poželi, kar je ostalo kravam, in vendar so še toliko namlatili, da še nikoli poprej ne toliko s tiste njive.

Rojenica in mladenič

Živel je svoje dni zal mladenič v naših hribih, da mu ni bilo para daleč naokrog. Vsako dekle bi ga rado imelo, ali on je bil mrzel do vseh.

Tukaj pa je prebivala tudi tako lepa rojenica, kakor še ni bila nobena, in z le-to se je bil on seznanil. Vsak ljubi večer je hodil v gozd, da jo je videl. Ko je to že dolgo trpelo, je mladenič jel prositi rojenico, naj bi ga vzela za moža. A ona mu je odgovorila, da je drugačno bitje, kakor so ljudje, in da se rojenice z ljudmi pečajo le iz samega usmiljenja ter da jim ni dovoljeno v take zveze se z ljudmi spuščati. On je še naprej prosil in prosil, pa ni nič pomagalo. Nazadnje pa ji je vendar omečil srce, da mu je rekla nekega večera:

»Ker si tako nadležen, naj pa bo! Vzajem te za moža, a le tedaj, če mi obljubiš, da mi nikoli ničesar ne boš očital. Ko bi mi kdaj kaj očital, te bom zapustila pri tisti priči!«

Mladenič je bil vesel, da je dosegel, česar si je želel; in je rad dovolil vse, kar je terjala rojenica od njega.

Po poroki so tri leta hitro pretekla in obdaroval ju je bil Bog z dečkom in deklico. Pa mati je oboje otrok zadavila. Očetu je bilo to vendar preveč, zato reče ženi:

»Kaj pa vendar misliš, da vse otroke pomoriš? To vendar ni prav!«

»Si pozabil na svojo obljubo?« pravi ona. »Da je vse prav, kar sem storila, pa vedi, da bi ne bilo iz teh dveh otrok nikoli kaj prida. Dekle bi bila postala nesramnica in deček bi bil umrl na vislicah. Zato se mi je zdelo pametno oba takoj zadaviti. — Ti si obljubo prelomil, zato se ne bova videla nikdar več!«

Povodna moža se spopadeta

Svoje dni je pasel pastir ovce za Ratitovcem v Jelovici blizu Črnega jezera. Sedel je vrh roba v bližini jezera, pod njim so se na trati mirno pasle ovce. Za kratek čas si je pel pesmice, po svoje, kakor je vedel in znal, in s šibo, ki jo je držal v roki, delal čudne podobe po zraku.

Kar nekaj za njim zašumi. Plašno se ozre in vidi moža, ki je stopil iz grmovja in se mu naglo bližal. Mož je bil čudne postave, kakršne pastir še nikoli ni videl; zdelo se mu je, da je bil mož po stegnih ves luskinast.

Deček je ostrmel, ko ga je tujec vprašal, kje je Črno jezero. Tujec je opazil dečkov strah in spregovoril:

»Nikar se me ne boj, nič hudega ti ne bom storil, le pokaži mi tja! Tam namreč stanuje povodni mož, ki je prišel nekega dne k meni v jezero na Praprotno, in ker mene ravno ni bilo doma, mi je ženo zapeljal. Zato sem prišel gori na Jelovico in se hočem nad njim maščevati.«

»Mož je bil čudne postave, kakršne pastir še nikoli ni videl...«
Ilustracija: Jana Dolenc

Pastir vstane in skuša trdno stopati, čeprav so se mu od strahu tresle hlačice, ter pelje moža skozi grmovje k Črnemu jezeru. Mož mu reče:

»Tu grem zdaj pod vodo, da se bom bojeval s tem tu notri. Počakaj in glej v vodo. Če pridejo bele pene vrh vode, bo to znamenje, da sem jaz zmagal, in tedaj le počakaj: bogato te bom obdaril; če pa pridejo rdeče pene na vrh, bo to znamenje, da me je oni užugal. In ko bi se to zgodilo, kar beži, da se ti kaj hujšega ne primeri...«

Ko je povodni mož to povedal, se je spustil na glavo v vodo, pastir pa je strahoma čakal, kaj se bo zgodilo.

Dolgo je čakal. Kar naenkrat prišume krvave pene vrh vode in deček je tekkel, kar je mogel, k svoji čredi in jo hitro gnal domov. Še zmeraj trepetaje je doma pri večerji pripovedoval, kaj je doživel za Ratitovcem pri Črnem jezeru.

Od bele kače

Kdor lovi v nedeljo ribe, se mu prav lahko zgodi, da izvleče namesto postrvi dolgo kačo izpod skale. A kaj — saj kača ne more piti v vodi, kakor

pravijo. Če bi pičila, bi ta strup zagovoril stari Gaber. Če bi pičila bela kača, bi tudi stari Gaber ne mogel pomagati — človek bi moral umreti.

Kakšna pa je bela kača?

Dolga je kot hlod, prebiva pa po hribih med skalovjem in prav lepo žvižga. Nekdaj, ko je bilo še veliko kač, ki so ljudi nadlegovale, so jih poklicali; če se je pa pojavila bela kača, gorje tistemu, ki jih je poklical!

Kako se pa pokličejo kače?

Če te mika poskusiti, naredi devet grmad na kakem hribu, v sredo vsake grmade pa postavi visok steber. Pripravi si piščalko, ki ima tako moč, da prihitijo vse kače k tebi, če zabrlizgaš nanjo. Potem zažgi grmade, splezaj na deveti steber in zapiskaj na piščalko. Vzdignile se bodo vse kače, priletele na hrib, pocepale v ogenj in poginile. Če bi bila tudi ta bela med njimi, bi se ti koj oglasila z žvižgom, priletela po zraku in te s stebra pahnila v ogenj.

Zato se jih pa tudi nihče ne upa poklicati; zdaj jih tudi ni treba, ko je malo kač!

Pravijo, da je bil predrzen pastir, ki jih je bil poklical. Pa joj, oglasi se bela kača! Zaslisi se strašno vršenje v drugem hribu, potem žvižganje, da je šlo skozi ušesa. Kača prileti, butne v pastirja in ga telebi v ogenj, kjer je žalostno končal.

Rajni Kolavza je tudi videl leteti belo kačo, ko je pasel koze neki nedelj-ski dopoldan. Letela je nad njim in tako mahala z repom, da so hrasti padali po tleh. Koze so pa od strahu teptale z nogami in rile v tla z glavami.

Gož—hišni varuh

Gož je kača, dolga kot grabljišče, in stanuje pod hišnim zidom, pod ognjiščem ali vsaj blizu hiše. Domačim ne stori nič hudega, njih največji prijatelj je, hišo varuje nesreče in igra se z otroki.

Opoldne je gospodinja vzela južino iz peči, lonček jedi pa je pustila pri žerjavici. Ljudje so po južini odšli na delo. Gož prileze izpod ognjišča v peč in poje, kar mu je pripravila gospodinja. Zvečer, ko pride gospodinja zakurit za večerjo, zleze gož iz peči in zgine počasi pod ognjišče.

Pri neki hiši so bili enkrat prilezli vsi goži na njivo k žanjicam. To ne more biti nič dobrega! si mislijo žanjice in gredo domov. Res zagledajo, kako je švigal ogenj iz dimnika. K sreči so ga še mogli pogasiti.

Stala je hiša na samoti, nedaleč od potoka, ki teče po dolinici. Uro hoda ni bilo hiše na nobeno stran. Na vrtu blizu hiše je stala sama zase od grmovja obdana skala, ki se je gotovo nekdanj bila privalila s hriba.

Pri hiši so imeli edinega sinka. Vsak popoldan je prosil kruha in potem odšel, da nobeden ni videl kam. Materi se je čudno zdelo, da sinko brez kruha nikoli ni šel od hišnega vogla. Povedala je očetu in sklenila sta, da bosta šla gledat, kam hodi sin. Gresta za njim in prideta do velike skale, ki je stala na vrtu. Tu ga vidita, kako sedi na tleh in drobi kos kruha. Sam ga je in ga daje tudi v usta gožu, ki mu je v rôč zvit ležal na kolenih in držal glavo kvišku.

Oče priskoči in ubije goža, sinček pa začne jokati in tožiti očetu:

»Zakaj ste ubili mojega ptička?«

Ni se dal potolažiti, jel je hirati in kmalu je tudi on umrl od žalosti.

Žiljšanj ali kačji kamen

Med robovjem in skalovjem je vse pusto, tiho in mrtvo, samo stari gadje stanujejo in delajo imenitno stvar: žiljšanj ali kačji kamen. Pri tem imenitnem pa težkem delu se pa tako zelo upehajo, da so vsi penasti. Ne draži jih, če ne, te bodo...! Vedi, da niso nikoli tako razdraženi kakor zdaj!

Žiljšanj je tako čudna stvar, da nihče ne ve nič gotovega povedati o njem. Pravijo, da je podoben čudno pisanim kroglicam, ki so skupaj nabrane kakor jagode na molku.

Kdor dobi žiljšanj, ima vsega obilo, česar si le poželi. Če ga položi v žito, mu žitnica nikoli ne bo prazna; če ga prime z denarjem v roki, mu ne bo prišla kača v mošnjo. Če bi ga prijela dekle, bi dobila potem koš otrok.

Vem, da bi ga tudi ti rad dobil. Spleti tedaj slamnato kolo in ga polij s stopljeno smolo. Potem pojdi tja, kjer stanujejo gadje, zažgi kolo in ga potочи čez gade. Vsi se bodo zvili v rōče in se spustili za gorečim kolesom, samo eden bo ostal in varoval zaklad — žiljšanj. Ubij ga, vzemi mu žiljšanj in — primaruha! — nikoli ne boš stradal!

Stradal ne boš, če ti kdo ne ukrade žiljšanja, kakor so ga bili ukradli pred tridesetimi leti tatje pri Macesnovih. Pa res, kakšna bogatija je bila poprej pri Macesnu! Od tistega časa je pa šlo vse narobe, nesreča čez nesrečo, tako da je zdaj pri njih taka beračija, da Bog pomagaj!

Od povodnega moža

Neka deklica je hodila vodo zajemat k studencu. Vsakokrat je opazila, da je bila rosa ometena okrog vode. Zaželela si je: O ko bi to moje bilo, kar roso ometa! Mislila je, da je kaka žival, a bil je le povodni mož tisti, ki je roso ometal. Ker si je tako velikokrat zaželela, je povodni mož dobil takšno moč nad njo, da je enkrat kar ponjo prišel in jo vzel s sabo pod vodo. Tako je postala njegova žena.

Povodni mož je hodil vsak teden na ta svet po meso, a nikoli brez rokavic. Ob letu ga žena poprosi, da bi jo spustil še enkrat na ta svet. On pa pravi:

»Ali nisi več rada pri meni? Ali mi hočeš uiti?«

»Kako bi ne bila rada pri tebi, saj mi ni sile! Tu mi ni treba skoraj nič delati, doma sem pa cel dan imela kaj opraviti; starše bi pa vendar rada obiskala...«

Ker je kljub prošnji ni pustil, ga je prosila, naj dobi tukaj kako žensko, ki bo pri njej za hišno; preganjala ji bo dolgčas, kadar bo on hodil po meso..

In res je pripeljal drugi teden, ko je šel spet po meso, žensko s seboj za hišno. On pa ji reče:

»Nič ne terjaj plačila za službo; kar bo sam dal konec leta, to vzemi. Ne boš se kesala!«

In pri tem je ostalo.

Nekoč je žena vendar še vprašala povodnega moža:

»Kaj bi vendar morala storiti, da bi mogla še enkrat na ta svet?« On pa je dejal:

»Morala bi vsa tvoja žlahta štiri kvatre vsak dan k maši, potem bi te pa izpustil.«

Ona hišni vse to pove in ji pravi, naj gre iz službe in naj nič ne terja plačila: kar bo povodni mož sam dal, naj vzame. Ko pa bo prišla na ta svet, naj pove njenim staršem, kaj morajo storiti, da bo rešena.

Hišna je res odpovedala službo. Povodni mož ji pravi:

»Hišo pometi!«

Pa jo je pometla.

»Kar si nametla, je tvoje plačilo!« ji je še rekel.

Hišna je pobrala smeti v ruto, in ko je prišla na ta svet, so se vse smeti spremenile v čisto zlato. Na domu svoje gospodarice pa je povedala, kaj morajo storiti, da bo hči rešena.

Čez leto in dan spet prosi žena povodnega moža, naj jo pusti, da bo obiskala starše. On pa pravi:

»Pojdi, a privezana boš na verigo, ki je ne bo nihče videl. Ko te bom prvič potegnil, jemaj že slovo; ko te bom v drugo, moraš biti že na sredi pota; ko te bom tretjič, pa moraš biti že pri meni!«

Žena gre, in ko pride k staršem, so bili le-ti prišli ravno od zadnje maše za njeno rešitev. Takoj so poslali po duhovnika in le-ta je začel moliti nad njo in jo blagoslavljal. Tedaj postane vidna veriga, na katero je bila privezana. Verigo so hitro odvezali in jo privezali za močan hrast. Tedaj potegne povodni mož za verigo tako močno, da je hrast izruval. Ko je v drugo potegnil, ga je pridrsal do srede poti, v tretje pa ga je potegnil do sebe globoko pod vodo. Takrat je zavpil:

»Nesrečna bodi, prekleta ženska!«

Ona pa gre po mestu in povprašuje pri mesarjih, če prihaja k njim po meso mož, ki ima vedno rokavice. Nobeden ni vedel zanj, šele na koncu mesta je dobila mesarja, h kateremu je hodil. Naročila mu je:

»Pripravite trto, na levico zvito, in kadar bo spet prišel, ga s tisto trto povežite in od tal vzdignite; kò bi ga ne vzdignili in bi se mogel dotakniti le kapljice vode, bi spet dobil tako moč, da bi vam ušel. Položite ga potem na voz in odpeljite kam daleč. Zato pa prejmete bogato plačilo.«

Res je pripravil mesar trte, zvite na levico, in ko je drugi teden prišel povodni mož v rokavicah po meso, ga je vzdignil od tal, zvezal s tisto trto in naložil na voz.

Peljali so ga nekam daleč, na Dunaj ali kam drugam — ne vem; samo to vem, da je v vsako žensko, ki ga je pogledala, pljunil.

Od divjega moža

Dražgošani so hodili v Jelovico delat drva, s sabo so pa jemali kruha pa mleka. A vsak dan jim je divji mož vse snedel. To je trpelo tako dolgo, dokler niso ugotovili, kdo jim jemlje hrano. Potlej so prinesli s seboj žganja in vina in to skupaj zmešali ter nastavili divjemu možu.

Divji mož je prišel, popil tisto mešanico, se upijanil in zaspal. Dražgošani so ga tako zlahka dobili in zaprli. Tedaj jim je povedal od tiste železne rude, ki jo še zdaj kopljejo v Jelovici. Dobra ruda!

Potlej so ga pa spustili. Ko so ga spustili, je dejal:

»Imeli ste ga ptička v pesteh, pa ste ga spustili. Ko bi ga spustili ne bili, bi vam bil še povedal, čemu je žica sredi orehovega jedra.«

Nekdaj je veljalo, da se na božični ali sveti večer ne sme presti, sicer pride glodež. Pri neki hiši pa sta kljub temu gospodinja in dekla na ta večer predli. Ko sta do enajstih opredli že vse pripravljene kodelje, pravi gospodinja dekli:

»Pojdi po drugo kodeljo na dilje, saj je še zgodaj!«

Dekla gre po kodeljo; ker je pa dolgo ni nazaj, gre gospodinja v vežo in zakliče gor na dilje:

»Kaj delaš?«

»Glodam, glodam!« je bilo slišati odgovor.

Gospodinja čaka nekaj časa, a ker dekle ni od nikoder, gre spet v vežo in pokliče:

»Boš kaj kmalu prišla?«

»Koj, samo še glavo oglodam!« se je oglasilo s podstrešja.

Gospodinja se je ustrašila, ker se je spomnila na glodeža. Hitro je ugasnila luč in legla spat. Kmalu je začel glodež rojiti po hiši gor in dol in vpiti:

»Kje je, kje je, saj je bila ravnokar tukaj!«

Nekaj časa je še rojil, potem je pa odšel, saj ji zdaj ni mogel nič hudega storiti, ker je bila že v postelji.

SPREMNA BESEDA O TUŠKOVIH POVEDKAH IZ MARTINJ VRHA

Bliža se 150-letnica rojstva pisatelja in naravoslovca Ivana Tuška (1835 do 1877) in v njeno opombo tu objavljam njegove »Pripovedke iz Martinj Vrha«. Ker nam je tega našega rojaka že dobro predstavil Zmago Bufon v Loških razgledih leta 1961, naj zapišem tu le nekaj besed v zvezi s temi povedkami.

S prebujo slovenske narodne zavesti po marčni revoluciji 1848 je za enega glavnih dokazov slovenstva postalo tudi ljudsko izročilo v vezani in nevezani besedi. Zato so ga po Slovenskem marljivo zapisovali; posebno znana zapisovalca sta bila Janez Trdina in Matija Valjavec. Uredniki tedanjih slovenskih časopisov in revij, npr. Anton Janežič v Slovenski bčeli 1851, so pozivali dijake, naj zbirajo narodno blago in ga pošiljajo uredništvu v objavo. Odzval se je tudi Tušek in zapisal pripovedno izročilo v svojem rojstnem kraju Martinj Vrhu. Že spomladi 1854 je objavil kot sedmošolec v gimnazijskem rokopisnem listu VAJE povedko »Žilštanj«.

Tako se je Tušek vključil med »vajevece«, literarno delujočo skupino svojih sošolcev, ki so napisali v naslednjem šolskem letu 1854/55 še dve številki Vaj (zadnja ni ohranjena). Tušek je kot dober risar narisal naslovno stran in dve ilustraciji, kot lepopisec pa je vpisal poleg svojih še prispevke nekaterih drugih sodelavcev Vaj. V drugi številki se je kot osmošolec poizkusil tudi na literarnem področju z dramsko sliko »En košček iz življenja učenca« in duhovitim esejem »Nestanovitnež«, v katerem je izpovedal slovstveni program vajevskega rodu, zlasti še njegovo naravnost v naravoslovje. Svojo narodno zavest pa je izpričal še v domoznanskem spisu »Sorica«.

Ljudska izročila iz rojstne vasi je Tušek objavljajl v Kmetijskih in rokodelskih novicah 1856 in 1857 ter v Janežičevem Slovenskem glasniku 1858 in 1859, ko je bil študent naravoslovja na dunajski univerzi. Večinoma jih je označil kot »pripovedke z Martiniverha«, čeprav so med njimi tudi mnoge

pravljice in šaljive zgodbe — vsega skupaj je doslej znano 21 besedil. Za to objavo sem izbral 10 povedk bajeslovnega izvora, a vezanega na domače kraje in ljudi. Nekateri od njih (Povodna moža se spopadeta, Glodež) kažejo, da so bile namenjene bolj odraslim kot otrokom.

Besedilo je bilo treba za današnjo rabo prirediti v sodobnejši jezik in prapovpis, vendar sem se prizadeval, da bi v njem ohranil čimveč lepih starih besed, ki dajejo pristno vzdušje časa in okolja. V opombah je pojasnilo teh besed pa tudi nekaterih danes malo znanih opravil, npr. iz platnarstva, ki je nekdanj cvetelo v teh krajih in je povezano z dvema povedkama (Rojenica v Mladem vrhu, Glodež).

Čeprav se v narodopisju namesto »pripovedka« uveljavlja izraz »povedka«, naj iz pietete do pisca ostane njegov stari naslov »Pripovedke z Martinj Vrha«.

Opombe

Rojenica v Mladem vrhu. Domače pripovedke 1. Novice 1857, 139.

Rojenica — bajeslovno žensko bitje, ki napove človekovo usodo ob rojstvu, pri Tuški vila nasploh; Mladi vrh — gora na južni strani Martinj Vrha (1374 m); žehtar — posoda za molžo (nem. Sechter); Groselj — domačija v Rovtu pod Mladim vrhom, danes se pravi »pri Grosnu«; preja — na kolovratu spredena nit iz lanenih vlaken; klobek (klobko, klovček) — v klobčič navita preja, pripravljena za tkanje.

Rojenica v Vancovcu. Domače pripovedke 2. Novice 1857, 139.

Sušec — marec; Vancovec — gora na severni strani Martinj Vrha (1085 m); bob — danes že zelo opuščena stročnica z debelimi zrni, ki jih je treba dolgo kuhati; mernik — stara prostorninska mera za žito, približno 30 litrov; zorilo — zoritev, dozorevanje.

Rojenica in mladenič. Domače pripovedke 3. Novice 1857, 139.

Povodna moža se spopadeta. Domače pripovedke 4. Novice 1857, 139.

Ratitovec — najvišja gora v Selški dolini in loškem pogorju (1678 m); Jelovica — gorska planota med Selško Soro in Savo; Črno jezero — opomba I. Tuška v Novicah: Res je tam jezerček, v katerem je voda vedno črna, kot da bi bila tam pot v pekel, kakor mi je nekdaj pravil; Praprotno — opomba I. Tuška v Novicah: Mogoče da je bilo njega dni res jezero na Praprotnem in da je bila cela Selška dolina pod vodo, preden si je Sora izdolbla pot skozi Soteskino skalovje. Pa tudi pripovedujejo, da je bila nekdanj cela Poljanska dolina pod vodo in da so pri Polenškovich hrastih pod Javorjem takrat čolne privezovali.

Od bele kače. Pripovedke iz Martiniverha 1. Glasnik Slovenski II, 1858, 80.

Zagovoriti strup — zdravljenje z izgovarjanjem posebnih besednih obrazcev, nekdanj na kmetih zelo razširjeno; zabrlizgati — rezko, predirljivo zapiskati; vršenje — šumenje drevesnih vrhov v vetru.

Gož — hišni varuh. Prvotni naslov: Ož. Pripovedke iz Martiniverha 2. Glasnik Slovenski II, 1858, 97.

Grabljišče — držaj pri grabljah; južina — glavni obrok v kmečki prehrani (okrog 12. do 13. ure); ognjišče — prostor pred odprtino krušne peči, kjer so nekdanj kuhali; rôč — kolobar.

Ziljštanj ali kačji kamen. Naslov v prvem zvezku Vaj str. 17: Žiljštanj, v Glasniku: Ziljšan. Pripovedke iz Martiniverha 3. Glasnik Slovenski II, 1858, 97.

Ziljštanj — bajeslovni kamen s čudodelnim učinkom (nem. Sigelstein); molek — rožni venec; kača v mošnji — prazna mošnja (denarnica); potočiti — zakotaliti; primaruha! — stara kletvica.

Od povodnega moža. Pripovedke z Martiniverha 1. Glasnik Slovenski III, 1859, 43.

Hišna — dekla, ki skrbi za hišo, sobarica (nem. Stubenmädchen); kvatre — četrtletje (cerkvenega leta); trta, na levico zvita — za privezovanje slame na streho so rabili jelšveve ali bekove (vrbove) šibe, zvite na roko.

Od divjega moža. Glasnik Slovenski III, 1859, 45.

Dražgošani — Tušek za prebivalce Dražgoš piše bolj narečno obliko Dražošanje; trpelo — trajalo; zmešali so žganja in vina — taka mešanica hitro močno opijani človeka; železna ruda v Jelovici — železno rudo (bobovec) so kopali v Jelovici za plavže v Zeleznikih, Kropi in Kamni Gorici; žica sredi orehovega jedra — žica je tenka pregrada sredi orehovega jedra v obliki križa.

Glodež. Prvotni naslov: O glodeži. Prpovedke iz Martiniverha. Glasnik Slovenski III, 1859, 176.

Glodež — demonsko bajeslovno bitje, ki gloda ljudi; kodelja — omikan (na posebnem grebenu zrahljan) šop lanenega prediva, ki se pri predenju namesti na posebno stojalo (koželj) na kolovratu; dilje — podstrešje (nem. Diele); rojiti — hitro letati sem in tja, gori in doli.

Janez Dolenc

Zusammenfassung

GESCHICHTEN AUS MARTINJ VRH

Der Naturwissenschaftler und Schriftsteller Ivan Tušek (1835—1877) stammt aus Martinj Vrh im Selca-Tal. Als Professor unterrichtete er an höheren Realschulen in Schottenfeld in Wien (1859/60), dann zehn Jahre in Zagreb und schließlich bis zu seinem Tode in Ljubljana. Er verfaßte naturwissenschaftliche Artikel, wie auch Artikel aus der Physik und Mathematik.

Die Volksüberlieferungen aus seinem Geburtsort hat I. Tušek als Student der Naturwissenschaften in Wien niedergeschrieben. Er bezeichnete sie größtenteils als »Geschichten aus Martinj Vrh«, obwohl sich darunter auch zahlreiche Märchen und Schwänke befinden — insgesamt sind bisher 21 Texte bekannt. Diese Veröffentlichung umfaßt zehn Geschichten von sagenhaftem, sich an die heimatlichen Gegenden und Menschen bindendem Ursprung. Einige davon verraten, daß sie eher für Erwachsene als für Kinder bestimmt sind.